
DOI: <https://doi.org/10.15407/etet2019.02.099>

УДК: 339.924

JEL: F500; B410

**Юрій Лисенко,
Наталія Далевська**

ЛОГІКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ РОЗВИТКУ МІЖНАРОДНОЇ ПОЛІТИЧНОЇ ЕКОНОМІЇ

Міжнародну політичну економію розглянуто як комплексну наукову дисципліну, що поєднує теоретико-фундаментальні та практично-прикладні напрями дослідження інтегративних тенденцій структурування світового політико-економічного простору. Розкрито логіко-методологічні засади розвитку міжнародної політичної економії. У межах цивілізаційної парадигми запропоновано конфігурацію логічних форм міжнародної політичної економії (холізм, детермінізм, інформаційність), що надає можливість дослідження багатofакторності та багатовекторності світового економічного розвитку та визначення структурної трансформації світового порядку. Досліджено трансформаційні процеси створення органічного світового політико-економічного простору. Обґрунтовано соціоінституціональні тенденції світового економічного розвитку. Визначено напрями дослідження еволюції світової господарської системи як багатокomпонентної характеристики світового політико-економічного простору, враховуючи природу логічних форм міжнародної політичної економії.

Ключові слова: міжнародна політична економія, світовий економічний розвиток, світовий політико-економічний простір, міжнародні відносини, системно-структурні трансформації, логічні форми міжнародної політичної економії.

Лисенко Юрій Григорович (yuriy.lysenko.1945@gmail.com), д-р екон. наук, проф., чл.-кор. НАН України; директор Навчально-наукового інституту інноваційних технологій управління, Вищий навчальний заклад Укоопспілки "Полтавський університет економіки і торгівлі". Сфера наукових інтересів: моделі та інформаційні технології створення та функціонування інноваційної інтелектуальної життєздатної системи управління

Далевська Наталія Михайлівна (dalevskanm@gmail.com), канд. екон. наук, доц., ID ORCID: orcid.org/0000-0002-0074-497X; доцент кафедри економіки підприємства, Державний вищий навчальний заклад "Донецький національний технічний університет". Сфера наукових інтересів: міжнародна політична економія, інституціональна економіка, економіка розвитку.

Стаття написана в межах кафедральної науково-дослідної теми факультету економіки та менеджменту Донецького національного технічного університету "Інформаційно-комунікативне забезпечення соціально-економічного розвитку в умовах глобалізації" (номер державної реєстрації 0116U005387) та науково-дослідної теми Навчально-наукового інституту інноваційних технологій управління Вищого навчального закладу Укоопспілки "Полтавський університет економіки і торгівлі" "Методологія побудови інноваційних інтелектуальних життєздатних систем управління" (номер державної реєстрації 0117U004078).

© Ю.Лисенко, Н.Далевська, 2019

ISSN 1811-3141. Економічна теорія. 2019. № 2: 99–116

99

Актуальні проблеми розвитку міжнародної політичної економії (МПЕ) визначаються логікою кардинальних змін у процесах структурування світової господарської системи. Стан фундаментального оновлення структурних форм економічного розвитку наближається до фази інституціонального переформатування системи нагромадження капіталу. Обмеженість економічних ресурсів і загострення конкурентної боротьби за них, дефіцит глобальних правил і норм, довіри на транснаціональному та міждержавному рівнях щодо продуктивних способів досягнення конкурентних переваг призводять до системних геополітичних та гео економічних трансформацій, що визначають відповідні зміни в архітектоніці міжнародних відносин під впливом структурних криз. Це детермінує виникнення низки методологічних питань у розвитку МПЕ, особливо про перспективи соціального розвитку людини за умов глобальної економічної конкуренції, органічної функціональної диференціації сфер діяльності акторів світового політико-економічного простору та формування нових форм організації світового порядку тощо.

Метою цієї статті є розкриття логіко-методологічних засад розвитку МПЕ в обґрунтуванні соціоінституціональних тенденцій світового економічного розвитку.

Методологія МПЕ формувалась під впливом наукових шкіл глобалістики ("Межі зростання" Римського клубу А. Печчеї, універсального еволюціонізму М. Моїсеєва, контрольованого глобального розвитку Д. Гвішіані, "Сталого розвитку" Л. Брауна, економічного глобалізму О. Білоруса), інституціональних концепцій економіки розвитку (світ-системного аналізу І. Валлерстайна, "трьох ешелонів розвитку" О. Гершенкрона, "драми" Г. Мюрдаля, "периферійної економіки" Р. Пребиша, "залежного розвитку" С. Аміна), досліджень представників суспільних рухів, насамперед альтерглобалістичних, антиглобалістичних тощо.

Дослідження О. Білоруса (2018), І. Валлерстайна (2003), К. Кеохейна (1972), Дж. Ная (1972), Дж. Розенау (2006), Дж. Стігліца (2003), А. Філіпенка (2012) підтверджують, що світова господарська система як органічна структура постійно еволюціонує. У зв'язку з цим доцільними є такі твердження.

Твердження 1

Оновлення структурних елементів світової господарської системи здійснюється на основі єдності творення і руйнування економічних зв'язків між акторами міжнародних відносин, що особливо важливе при аналізі рушійних сил сучасного етапу світового економічного розвитку на методологічній основі МПЕ.

Доведення твердження 1

Дж. Аррігі (2009), У. Бек (2007), С. Гантінгтон (1993), В. Тарасевич (2015), Ф. Фукуяма (2004), С. Хоффман (2002) розглядають еволюцію світогосподарських механізмів у напрямі підвищення

ролі параметрів гнучкості, посилення значення неекономічних чинників у розвитку світової циклічної динаміки, становлення механізмів скоординованої глобальної антикризової політики, здійснюваної за прямої участі глобальних регулюючих інститутів. Вважається, що сучасна глобальна соціальна трансформація обумовлена зміною технологій і методів впливу владних інститутів на діяльність суб'єктів світової господарської системи.

С. Амін (2009), А. Гальчинський (2012), А. Гриценко (2012), М. Кастельс (2000), Ю. Пахомов (2008), Дж. Раггі (1982), В. Савчук (2011), К. Тоффлер (2004), Ф. Утар (2009) досліджують особливості формування глобального інституціонального середовища через узгодження суперечливих інтересів суб'єктів міжнародних відносин.

Таким чином, зазначений підхід дає можливість зрозуміти суттєві зрушення у концептуалізації критеріїв суспільної легітимності міжнародного економічного порядку, а проблема формування сучасної парадигми МПЕ розміщується саме в цій площині.

Твердження 1 доведено.

Твердження 2

Пошук особливостей розвитку МПЕ, що детермінований соціоінституційними тенденціями світового економічного розвитку, зосереджений на трьох основних моментах:

1. Визначенні міждисциплінарного характеру МПЕ. Епістемічна інтервенція дозволяє МПЕ застосовувати теоретичні підходи та положення інших наук, що надає можливість підійти до інноваційного розв'язання власних теоретико-методологічних і практичних проблем МПЕ.

Одним із проявів інноваційності теоретичного пошуку пріоритетів світового економічного розвитку є когнітивний напрям дослідження проблем МПЕ, який дістав вираження у стратегії економічного мислення, що спирається на підвищення інтелектуальної культури суб'єктів господарювання та відкриває нові можливості світового економічного зростання та соціального прогресу.

2. Вивченні закономірностей сучасного капіталізму як системи накопичення багатства у світовому масштабі з погляду відтворення загального нагромадження капіталу, ефективності міжнародних інститутів включно з формами регулювання відносин між капіталом і працею з урахуванням метасистемної специфіки цивілізаційних трансформацій.

3. Визначенні глобальної соціальності в контексті співпраці та протиборства суб'єктів міжнародних відносин крізь призму інформаційних потоків, побудованих за принципом зворотного зв'язку, та мережі цілеспрямованих комунікативних механізмів, що відтворюють можливість досягнення світового порядку.

Доведення твердження 2

Концептуалізація перелічених позицій (1, 2, 3) визначена логікою сучасних суспільних трансформацій, що несуть на собі ознаки міжсистемних перетворень функціональної структури світового політико-економічного простору.

Розвиток світової господарської системи характеризується низкою процесів, взаємодія яких упродовж певного часу породжує структурну комбінацію відносно стійких економічних, соціальних, політичних та інших характеристик, що формує особливості світового економічного розвитку та містить просторово-часові констеляції інститутів і стратегій суб'єктів світової господарської системи, які підтримують відтворення міжнародних відносин. Пов'язано це з тим, що відносини між суб'єктами світової господарської системи складаються на принципах взаємовигідної співпраці та взаємозалежності, зворотною стороною яких є протиріччя і конфлікти.

Отже, консенсус і конфлікт становлять дві протилежні та водночас взаємопов'язані та взаємодоповнюючі складові міжнародних відносин, що породжує прагнення відшукувати об'єктивні закони соціального впорядкування дій суб'єктів світової господарської системи на методологічній основі МПЕ.

Твердження 2 доведено.

Твердження 3

За означених умов МПЕ стає важливим епістемологічним джерелом сучасного наукового знання, насамперед у розумінні новітніх методів інтеграції природничо-наукового та соціогуманітарного знання за логікою тенденцій розвитку світової господарської системи.

Доведення твердження 3

Так, Л. Матьє зазначає: "Прогрес у наукових дослідженнях може бути досягнутий тільки об'єднаними зусиллями спеціалістів різних галузей знання; використовуючи та зіставляючи досягнення різних наук для розв'язання одного завдання, вони зуміють досягнути загальні закони світу" (1985. С. 16). У цьому зв'язку важливим є те, що світова господарська система перебуває в постійному русі від одного сталого стану в інший, проходячи через точки біфуркації залежно від діючих атракторів.

Біфуркації передбачають розгалуження шляху системної еволюції. У точці біфуркації система перебуває в нерівноважному стані, де найменші флуктуації (випадкові обставини, історичні події, поведінка окремих індивідів тощо) змінюють напрям подальшого розвитку (*Пригожин, Стенгерс, 1986. С. 117*). Біфуркації відбуваються в тому випадку, коли такі системи втрачають стійкість у навколишньому середовищі. Саме в цьому стані, стані досягнення максимальної ентропії, створюється протилежність деструкції – креативні процеси.

Діючі атрактори спрямовують розвиток системи певною траєкторією "тимчасової послідовності" у фазовому просторі. Водночас атрактори не є силами в класичному значенні цього слова, оскільки їхня дія поширюється на систему загалом і ця дія, що змінює динамічні якості системи, поширюється за межі конкретного положення вказаної системи. Під час виходу системи за межі певних порогових величин, вона з одного набору атракторів переключається на інший, тобто входить у новий динамічний режим. У точці переходу від одного динамічного режиму до іншого відбувається біфуркація (Laszlo, 1975. Р. 12). Такими атракторами є міжнародний поділ праці, ресурсна та технологічна бази, політичні центри сили, накопичений капітал, системи отримання і розподіл сукупного світового продукту (Gilpin, 1981. Р. 49).

Зокрема, Е. Ласло вважає, що соціальні, економічні та політичні системи сучасності складні та нестабільні, а шляхи їхнього розвитку повинні рано чи пізно біфуркувати (1991). Е. Ласло під біфуркацією розуміє певну фундаментальну характеристику в поведінці складних динамічних систем, що зазнають високого ступеня тиску та напруги. Як наслідок, системи переходять від динамічного режиму одного набору атракторів, звичайно більш стійких і простих, до динамічного режиму набору більш складних і "хаотичних" атракторів. Причин переходу до такого порогового, а потім і нестабільного, хаотичного стану може бути декілька: по-перше, це вплив недостатньо засвоєних або невдало застосовуваних технічних нововведень, які Е. Ласло називає Т-біфуркаціями; по-друге, їх можуть спровокувати внутрішні та зовнішні соціальні конфлікти (війна, завоювання, революції, кланові й етнічні колізії) – це С-біфуркації; по-третє, явища нестабільності можуть викликати різкий занепад соціально-економічного порядку під впливом зростаючої кризи, що призводить до Е-біфуркації.

Якщо протиріччя між різними складовими соціальної системи своєчасно не регулюються, а продовжують поглиблюватись, то її структури підходять до періоду, в якому малі збурення можуть різко зростати внаслідок нелінійного позитивного зворотнього зв'язку. Під впливом цього зв'язку флуктуації починають надшвидко розвиватись у режимі загострення, і система досягає точки біфуркації, у якій ентропія (рівень конфліктності) досягає порогового рівня. Це призводить до динамічного хаосу, створюючи багатоваріантну можливість переходу системи до нового стану. Такі переходи, як зазначає Е. Ласло, можуть бути м'якими, якщо перехід є результатом зростання атрактної напруги; "вибуховими", якщо система вихоплюється з одного режиму та вводиться в інший (1975. Р. 17).

Проте у синергетичних системах виявляє себе сила об'єднаності, спільної спрямованості акторів соціальних взаємодій. Хаотично розрізнені, різноспрямовані процеси системи виявляються немовби "втягнутими", підпорядкованими цій об'єднувальній силі, захоплені в зону її дії. Ця здатність упорядкувального впливу отримала у Г. Хакена назву "принцип підпорядкування" (2000. С. 36–37). Спіра-

ючись на таке розуміння природи соціальної самоорганізації, А. Дахін слушно вважає, що динаміка соціальної самоорганізації визначається якістю локальної самоорганізації акторів соціальних взаємодій, тобто їх будовою і структурою. У будові внутрішніх соціальних просторів, з одного боку, виділяються такі структурні елементи, як "центр" (зона першочергових, найбільш активних взаємодій акторів), "периферія" (поле другорядних взаємодій акторів), "межа" (зона граничних або малих значень внутрішнього простору актора). З іншого боку, кожна соціальна взаємодія актора – це взаємодія з ресурсними місцями – соціальними інститутами, індивідами або соціальними мережами, що відкривають актору доступ до тих або тих ресурсів, необхідних для його збереження або розвитку ресурсів (2010. С. 6).

Слід зазначити, що у концептуалізації акторів міжнародних відносин представники реалізму спираються на природу міжнародних відносин і здатності різних політичних утворень впливати на формування світових політичних процесів. За твердженням Г. Моргентау, "усі політичні дії мають на меті або збереження сили, або її збільшення, або демонстрацію" (1948. Р. 21). У зв'язку з цим виокремлюються два типи акторів світової політики: первинні актори міжнародних відносин, до яких належать держави, що у своїй взаємодії визначають світовий політичний процес, та інші міжнародні актори, які створюються державами або взаємодіють у політичному середовищі, правила якого за Вестфальською системою визначають держави.

Розглядаючи державу як первинного актора міжнародних відносин, *представники реалізму* відповідно підходять і до формування критеріїв виокремлення акторів. За їх визначенням, поняття актора міжнародних відносин передбачає направленість дій на зовнішнє середовище, що своєю чергою потребує кордону, який, відділяючи зовнішнє від внутрішнього, відмежовує певну одиницю. Саме тому основними критеріями виокремлення акторів є "суверенітет, визнання державності, спроможність контролювати територію та представляти населення" (Carr, 2001. Р. 80). Таким критеріям суб'єктності спроможна відповідати лише держава в її вестфальському розумінні. Незважаючи на те, що держава у Вестфальській системі міжнародних відносин є лише одним із різновидів політичного утворення, її легітимність визнається іншими членами "суверенного клубу" та "немає іншої офіційної колегіальної спільноти, яка була б подібна до спільноти держав у Вестфальській системі і давала б можливість формального визнання інших політичних утворень" (Ferguson, 1996. Р. 401). Як первинні актори міжнародних відносин, держави можуть набувати міжнародних прав та обов'язків і поступатися частиною суверенітету на користь міжнародної спільноти. Для реалізації цілей зовнішньої політики держави створюють міжнародні інститути та наділяють їх певними компетенціями. Міжнародні інститути розглядаються як вторинні актори або інструменти держави, що мають незначний автономний вплив на міждержавну взаємодію (Grievess, 1979. Р. 4) та представлені кількома різновидами,

основними з яких є міжнародні організації, міжнародні режими та міжнародні конференції. Інші недержавні актори – транснаціональні корпорації, транснаціональні групи – діють у політико-правовому полі держави, тому зазвичай розглядаються як маргінальні учасники світової політики (Archer, 1993. Р. 85).

Неореалісти підходять до визначення акторів міжнародних відносин на основі характеристики світової політичної системи, які постають як її елементи (Waltz, 1979. Р. 79). За логікою системних теорій саме актори міжнародних відносин утворюють структуру світової політичної системи (Waltz, 1979; Rosenau, 2006). З огляду на характеристики сучасної світової політичної системи, її акторами спроможні бути лише держави, оскільки лише держави мають необхідні ресурси для реалізації силової політики, зокрема володіють монополією на застосування легітимного насилля, вони розглядаються як найважливіші актори. Водночас світова політика постає як боротьба за владу між суверенними державами (Carr, 2001. Р. 21). Вони можуть різнитись за розміром, формою, силою, однак функціонально подібні. Саме тому для визначення міжнародних політичних структур не важливо, які традиції, звички, цілі, бажання чи форми має держава, який у неї політичний режим чи устрій, ключове значення має лише її силовий потенціал (Waltz, 1979. Р. 99). З огляду на ці обставини, не всі держави мають однакову можливість для реалізації своїх інтересів на міжнародній арені. Так, великі держави встановлюють порядок взаємодії для інших, а співвідношення їхніх потенціалів формує полярність світової політичної системи.

Представники ліберального напрямку, спираючись на розуміння держави як основного учасника міжнародної взаємодії в умовах анархічної системи, стверджують, що вона не є самостійним гравцем, а є інструментом реалізації інтересів і преференцій суспільних акторів, яких вона представляє на міжнародній арені (Гнатюк, 2014). Тому їхня діяльність визначається внутрішніми особливостями організації та балансом інтересів поміж зацікавленими суспільними гравцями. Як наслідок, таке тлумачення поведінки основного актора міжнародних відносин вносить суттєві корективи в розуміння природи політичної акторності. Зокрема, Р. Кеохейн і Дж. Най вводять у смислову структуру концепту актора міжнародних відносин категорію транснаціональної взаємодії, активними суб'єктами якої постають недержавні актори. Транснаціональна взаємодія визначається як "рух матеріальних і нематеріальних активів через державні кордони за умови, що один із акторів цієї взаємодії не є урядовим агентом" (Keohane, Nye, 1972. Р. 332). Дослідження взаємодії різних транснаціональних акторів (мультинаціональних корпорацій, релігійних організацій, революційних рухів, профспілкових організацій) дало можливість Р. Кеохейну та Дж. Наю зробити висновок, що не завжди держава постає як єдиний важливий актор світової політики, і навіть більше – "вона не завжди навіть опосередковує вихідні та вхідні соціальні потоки дій" (1972. ISSN 1811-3141. Економічна теорія. 2019. № 2

Р. 322–323). Посилення ролі недержавних акторів зумовлене, насамперед, "зменшенням суверенітету" та посиленням впливу глобальних процесів на внутрішню ситуацію в державі, що призводить до інтернаціоналізації внутрішньої політики та зростання незалежності найрізноманітніших субнаціональних акторів. Діяльність цих недержавних акторів на міжнародній арені має наслідком "ерозію державного суверенітету", що проявляється у зниженні ступеня автономності держав як замкнених суспільно-політичних систем. Наявні умови міжнародної взаємодії обмежують суверенне право урядів здійснювати власну зовнішню та внутрішню політику, змушуючи їх щораз більше зважати на інтереси інших держав і навіть недержавних суб'єктів міжнародних відносин. Результатом є "комплексна взаємозалежність", яку Р. Кеохейн і Дж. Най визначають як сукупність "різноманітних каналів, що поєднують суспільства у внутрішньодержавних, трансурядових і транснаціональних відносинах" (1972. Р. 324).

Представники неоліберального напрямку розглядають міжнародні організації як вищий, порівняно з державою, рівень політичної організації, вважаючи, що міжнародні організації можуть мати не тільки міждержавний, а й наднаціональний характер і здатні знівелювати ефект сили й інтересу достатньою мірою, щоб сприяти співробітництву між державами (Lucas, 1999). Відповідно, структуру міжнародної системи представники неолібералізму розглядають як сукупність можливостей, інтересів та інститутів.

Таким чином, різні права, обов'язки та спроможність участі у створенні та реалізації норм міжнародного права свідчать про наявність різних типів міжнародних акторів. Їх функціонування та взаємодія під впливом внутрішніх і зовнішніх чинників породжують нову якість інтеграційного розвитку світової господарської системи. Ця нова інтеграційна форма та якість знаходять свій прояв у появі таких потреб:

- уніфікації певних правил гри для акторів міжнародних відносин;
- нових формах управління світовою економікою;
- появі нових закономірностей політичної діяльності окремих національних держав, коли вони вже не можуть бути самостійними у прийнятті необхідних рішень щодо функціонування національної економіки;
- обмеженні альтернатив вибору цілей та інструментів розвитку окремих країн, окремих регіонів з боку світового співтовариства та в інтересах цього співтовариства.

Отже, чинниками, які прискорюють у сучасних умовах глобалістські тенденції у світі, й інституціональними формами, в яких ці тенденції реалізуються, виступають, насамперед, науково-технічна революція, діяльність транснаціональних корпорацій в умовах цієї революції, інформаційна революція, соціалізація економічного життя в країнах, глобалізація проблем безпеки (екологічної, сировинної, продовольчої, ядерної тощо), економічна політика розвинених держав і міжнародних фінансово-кредитних організацій. Також, за В. Савчуком, ці чинники

можуть забезпечувати як позитивну динаміку та результати глобалізації, так і негативні наслідки цього процесу (2011).

Таким чином, просторово-часова форма збалансованості світового економічного розвитку висвітлює необхідність пошуку подальших шляхів еволюції світової господарської системи, передбачає дослідження механізмів виникнення порядку із хаосу, з'ясування специфіки їхнього функціонування у процесі розкриття людських здібностей, задоволення об'єктивних потреб суспільної людини, враховуючи природу логічних форм МПЕ.

Твердження 3 доведено.

Твердження 4

Логічна організація політико-економічного дослідження багатofакторності та багатовекторності світового економічного розвитку та визначення структурної трансформації світового порядку формується на основі системи методологічних принципів, до якої включено холізм, детермінізм та інформаційність.

Доведення твердження 4

Системне пізнання закономірностей та тенденцій світового економічного розвитку детермінує розуміння конфігурації логічних форм МПЕ (холізм, детермінізм, інформаційність) у контексті структурування світового політико-економічного простору, що наведено на рис. 1.

Холізм. Згідно із методологічним принципом холізму, світом править процес творчої еволюції, створюючи нові цілісності. Концептуалізуючи глибокі зміни останніх десятиліть як "модернізацію суспільства", У. Бек і К. Лау стверджують, що "старі розрізнення і дихотомії зникають" і з'являються "нові правила гри" (2006. С. 3). Відповідно, як суспільний лад (стабілізаційний чинник), так і конфлікт (дисипативний чинник) є невід'ємними складовими соціоінституціональних тенденцій світового економічного розвитку.

За такого розуміння світовий порядок не можна розглядати як назавжди встановлену та завершену систему. Тут принципи самоорганізації та організації (що розуміється як цілеспрямована діяльність щодо впорядкування, структуризації та управління системами) органічно поєднуються. Для світового порядку як відкритої системи характерне органічне поєднання таких доповнюючих одна одну протилежностей, як статика та динаміка; стійкість і нестійкість; визначеність і невизначеність; одноманітність і різноманітність; симетрія та асиметрія; передбачуваність і непередбачуваність тощо. Світовий порядок згідно зі своїми основними принципами формування і функціонування є відкритою складною нерівноважною системою, що формується на підставі таких інституціональних чинників, як: прагнення країн-лідерів, спираючись на свою економічну, політичну, військову потужність, зберегти та зміцнити своє домінування у світі; глобалізація та уніфікація світової економіки, яка супроводжується втратою або послабленням суверені-

тету національних держав, а також появою на геополітичній арені нових акторів міжнародних відносин; пошук цілим рядом держав свого геополітичного коду розвитку, соціокультурної і цивілізаційної ідентичності та привабливості, що базуються на поверненні втрачених культурних традицій, засад тощо; посилення соціальної нерівності під тиском вичерпання сировинних ресурсів і погіршення стану навколишнього середовища; глобалізація соціальної інфраструктури світового політико-економічного простору. По суті, йдеться про п'ять чинників, що визначають розвиток сучасного світу: потужність, багатство, хаос, ідентичність і справедливість (Калюжний, 2009. С. 75–76). Їх органічна взаємодія визначає основу формування глобального світоустрою.

Тому дослідження нерівноважних соціальних систем із безпрецедентно складним переплетенням економічних, соціальних, політичних, технологічних чинників висувають на перший план такі засоби та риси наукового аналізу, як нелінійність, поліваріантність, системність, полісемантичність та ін. Водночас дослідження неоднорідності, багатofакторності та багатовекторності світового економічного розвитку, закономірностей взаємодії економічних інститутів у різних просторових вимірах, багатокритеріальність оцінки ефективності функціонування просторових систем вимагає розробки нових методологічних підходів і методів пізнання структурування світового політико-економічного простору.

Вироблення правильного методу пізнання розцінювалось Г. Гегелем як найважливіше завдання. У методі пізнання Г. Гегель убачав усвідомлення форми внутрішнього саморуху змісту науки. Це означає, зокрема, що метод пізнання формується з самої історії пізнання, діалектично конституюється в систему через заперечення заперечень і, отже, утворює своєрідну спіраль розвитку. Йдеться про таку взаємодію суб'єкта й об'єкта в процесі пізнання, коли суб'єкт під впливом об'єкта та здобутого про нього знання змінюється сам і змінює предмет подальшого пізнання (1972. С. 262). Водночас важливо враховувати те, що в суб'єктній чи об'єктній ролі може виступати і системне утворення загалом, і його окремі елементи. Чергування суб'єктних і об'єктних визначень у світовій господарській системі відбувається тоді, коли має місце перехід дії (вихідної активності) в елемент змісту інтересів акторів міжнародних відносин.

Детермінізм. У світовому суспільному розвитку існує залежність наступних станів суспільства від попередніх. В. Цапф, поєднавши дослідження модернізації, якості життя і соціального забезпечення, продемонстрував різні можливі констеляції чинників (1979. Р. 241), адже властиві суспільству об'єктивні закони світобудови визначають лише загальний напрям, тенденції соціальних змін, а їхні конкретні форми та методи пізнання визначаються у "креативності та життєздатності інститутів" у поєднанні з індивідуальною і соціальною відповідальністю (Bellah, Madsen, et al., 1991. Р. 17). Як зазначає щодо цього Ф. Фукуяма, "хоча людям і притаманні особливі здібності до співпраці та ство-

рення соціального капіталу, вони здійснюють цю співпрацю так, щоб захистити свої інтереси як індивідів" (2004. С. 220). *При цьому варто враховувати, що кожен із суб'єктів світової господарської системи має свої особливості адаптації до міжсистемних трансформацій, різну структуру та тривалість циклів свого розвитку.*

Необхідно враховувати, що сучасна система міжнародних відносин є трирівневою і містить глобальний (наддержавний), міждержавний і регіональний рівні. Водночас розвиток соціальної системи "світова економіка" відбувається циклічно з інтервалом приблизно в 70 років. Кожний цикл розвитку проходить через конфліктний (50 років) і безконфліктний (20 років) етапи, що реалізуються біфуркаційним та адаптаційним механізмами розвитку відповідно (Чистилин, 2004. С. 63). За умов функціонування біфуркаційного механізму розвитку реструктуризуються старі та формуються нові зв'язки системи, що супроводжується зміною параметрів світового економічного розвитку. Під тиском адаптаційного механізму розвиток відбувається безконфліктно та супроводжується стрибкоподібним зростанням масштабів міжнародного руху капіталу, транснаціональних систем виробництва, поширенням та інтенсифікацією у світовому масштабі трансакцій, комунікацій, дифузії технологій тощо. Відбувається утворення транснаціональних корпоративних вертикально-інтегрованих ланцюжків доданої вартості за принципами міжнародної кооперації виробництва (Wolfson, Kotz, 2009). Кожний наступний стан системи має складнішу й ефективнішу з економічної точки зору структуру, ніж попередній, що й забезпечує цілісність системи в умовах цього середовища.

Загалом ідеться про систему політичних та економічних заходів, спрямованих на забезпечення максимального прибутку за умов кризи нагромадження капіталу. Ці заходи є спробою трансформації режиму нагромадження капіталу, який би дав змогу подолати структурну кризу світової господарської системи. Унаслідок цього сталість світової господарської системи має свої межі, у яких відбувається сталий розвиток. Вихід системи за межі сталості спричиняє надто нерівноважні стани та невизначеність подальшої поведінки системи, де одним із можливих варіантів розвитку може бути глобальний конфлікт. За Й. Шумпетером, це "творче руйнування" (1995. С. 124–129), під яким розуміється позбавлення від старого та розчищення місця для творення нового.

Показово, що взаємодія соціальної системи з оточуючим середовищем відбувається шляхом обміну інформацією, енергією, речовиною у формі цілеспрямованої діяльності суб'єктів, що призводить до перетворення природного та соціального середовища світової господарської системи. Так, за останні сто років населення планети збільшилось у 20 разів за зростання попиту на природні ресурси до 600–2000% (Снежко, 2012. С. 4). *Звідси випливає необхідність глибокого всебічного аналізу причин суперечностей між країнами світового політико-економічного простору щодо обсягів використання природних*

ресурсів і темпів економічного зростання, оцінки тенденцій глобальної екологічної політики, особливостей владних комунікацій, пов'язаних із розвитком людської особистості, її інтелектуального багатства, креативно-духовного потенціалу тощо. Отже, йдеться про кореляцію домінуючого начала економіки, вихідною точкою якої стають гуманістичні цінності щодо формування нової багатоструктурної за своїми функціональними характеристиками економіки, яка фокусується на антропологічному вимірі своїх результатів, економіки, в якій людина знаходить себе, відтворює себе не лише як суб'єкт, а й як об'єкт продукуючого процесу (Гальчинський, 2012. С. 10).

Зокрема, згідно з Е. Пестелем, збалансоване суспільство має створюватися на базі принципів організації живої природи, де підсистеми розвиваються не статично, а динамічно, постійно оновлюються, жодна підсистема не розвивається на шкоду іншим, а "прогресивні зміни в якійсь одній частині отримують реальний сенс лише тоді, коли їм відповідають прогресивні процеси в іншій" (1988. Р. 93–94). Саме за таких умов постала нагальна потреба в розширенні засобів щодо розгляду всього розмаїття виявів економічних інтересів акторів міжнародних відносин з одночасним закладанням підґрунтя міждисциплінарного простору природи знання. Це означає, що людська дія розглядається як системно-цілісний процес, у якому можуть бути виділені такі функціональні підсистеми: 1) спричиняюча, яку утворюють притаманні кожному суб'єкту діяльності потреби й інтереси; 2) ідеально-регулятивна, яку утворюють інформаційні механізми свідомості – цілі, програми, мотиви, стимули поведінки; 3) операціональна, яка є активністю цілереалізації; 4) результативна, яку утворюють отримані результати людської діяльності. Водночас актуальності набувають питання упорядкованості діяльності суб'єктів господарювання, які проявляються за допомогою інституціональної бази соціальної відповідальності та соціального партнерства акторів міжнародних відносин. Це потребує створення нормативної основи ідентифікації соціального порядку в межах світового політико-економічного простору, спираючись на яку можна було б переосмислити місце людини у світобудові, критично проаналізувати напрями подальшого розвитку світової цивілізації.

Інформаційність. Людська діяльність заснована на інформаційних процесах, завдяки яким з'являється можливість кожному поколінню спиратись на досвід своїх попередників, діагностувати стан соціальних проблем, прогнозувати майбутній розвиток. Зокрема, Н. Луман розглядав суспільство як структуру, що відтворює себе та створює нову реальність через неперервно поновлювані комунікації (2004. С. 86). Отже, у процесах, пов'язаних з інформаційним обміном між акторами міжнародних відносин, головне місце посідають проблеми комунікативної взаємодії суб'єктів світової господарської системи. Це означає, що світова економіка та світова політика як предметне поле міжнародних відносин взаємодіють між собою відповідно до стратегічного напрямку розвитку глобального суспільства.

По суті, світова економіка є системною організацією, що забезпечує економічну та соціальну впорядкованість взаємодії суб'єктів на ґрунті міжнародних відносин та інституціонального середовища в межах світового політико-економічного простору (Корнівська, 2011. С. 40). Натомість світова політика визначає певний соціальний стан основних суб'єктів міжнародних економічних відносин, створює підвалини для прориву від жорсткої диференціації та поляризації різних верств суспільства до якісно нових потреб і можливостей окремих соціальних груп, окремої людини. Як наслідок, саморегуляція світової господарської системи відбувається під впливом механізмів соціального відтворення та розвитку її структури. *Відповідно, система саморегуляції суспільства складається з чотирьох механізмів інформаційного походження, а саме: механізму вивчення стану суспільства, механізму створення закону, механізму дії закону, механізму реалізації закону.* Водночас на стадії функціонування системи саморегуляції виникає механізм зворотного зв'язку. Важливою характеристикою соціальної системи є цілісність, яка означає, що значущість взаємодії елементів і підсистем між собою врегульована відповідними інституціональними нормами та заснована на меті, сформованій у результаті інформаційної взаємодії між елементами системи.

Отже, природа логічних форм МПЕ пов'язана з такими соціоінституціональними тенденціями світового економічного розвитку, як: міжнародне нормування соціальної відповідальності суб'єктів світової господарської системи; надання переваги концепції сталого розвитку у структуруванні інтеграційних інтересів акторів міжнародних відносин у межах світового політико-економічного простору; використання когнітивного підходу до осмислення легітиміційних механізмів глобального управління; зміцнення системи міжнародної соціальної безпеки з використанням домінантних характеристик світового соціального капіталу.

Отже, розмаїття соціоінституціональних тенденцій світового економічного розвитку супроводжується формуванням відповідної системи цінностей та інтересів акторів міжнародних відносин. Змістовно ці тенденції супроводжуються формуванням певних засобів легітиміції інститутів глобального управління, що забезпечують легітимність багатостороннього міжнародного економічного порядку.

Твердження 4 доведено.

Висновок. Стратегія створення органічного світового політико-економічного простору набуває статусу світогляду людства, вона є ментальним середовищем "світового порядку", у якому поєднуються дослідницькі засади законів світобудови. За таких умов логіко-методологічні засади розвитку МПЕ позначаються соціоінституціональними тенденціями світового економічного розвитку. Дослідницька програма МПЕ має ґрунтуватись на аналізі системно-структурних транс-

формацій у відтворенні міжнародних відносин, визначенні ефективності функціонування світової господарської системи як багатокомпонентної характеристики світового політико-економічного простору, розробці антикризових заходів упереджувального характеру та визначенні критеріїв суспільної легітимності глобального управління, за якою системоутворюючим принципом відтворення міжнародних економічних відносин є розвиток особистості.

Література

1. Амин С. (2009). Глобализация сопротивления: Борьба в мире. Москва: Книжный дом и "ЛИБРОКОМ". 309 с.
2. Арриги Дж. (2009). Адам Смит в Пекине: Что получил в наследство 21 век. Москва: Институт общественного проектирования. 456 с.
3. Бек У., Лау Кр. (2006). Вторая модерность как перспектива исследования: "метаизменения" современного общества. *Социальные и гуманитарные науки. Отечественная и зарубежная литература*. Сер. 11. Социология. № 4. С. 5–11.
4. Бек У. (2007). Власть и её оппоненты в эпоху глобализма. Новая всемирно-политическая экономия. Москва: Прогресс-Традиция; Издательский дом "Территория будущего". 464 с.
5. Білорус О. (2018) Політекономічний прогноз глобального співрозвитку в XXI столітті: глобальний посткапіталізм або світ-система інформаційно-мережевого глобалізму. *Економічна теорія*. № 1. С. 5–20. doi: <https://doi.org/10.15407/etet2018.01.005>
6. Гальчинський А. (2012). Економічний розвиток: методологія оновленої парадигми. *Економіка України*. № 5. С. 4–17.
7. Гегель Г. (1972). Наука логики в 3-х томах. Т. 3. Москва: Мысль. 374 с.
8. Гнатюк М. (2014). Міжнародний актор та політична суб'єктність у дискурсі реалістського і ліберального підходів. *Наукові записки НаУКМА. Політичні науки*. Т. 160. С. 44–48.
9. Гриценко А. (2012). Політична економія: актуалізація проблематики, методологічний потенціал і сполученість з інституціоналізмом. *Економічна теорія*. № 1. С. 5–20.
10. Дахин А. (2010). Система "бизнес-власть": теоретические вопросы становления в свете синергетического подхода. *Власть*. № 11. С. 4–10.
11. Калюжный В. (2009). Контуры мирового устройства в XXI в. (теоретический анализ). *Власть*. № 11. С. 75–78.
12. Кастельс М. (2000). Информационная эпоха: экономика, общество, культура. Москва: ГУ-ВШЭ. 608 с.
13. Корнівська В. (2011). Сучасні тенденції розвитку глобального економіко-інституційного простору. *Економічна теорія*. № 3. С. 36–45.
14. Луман Н. (2004). Общество как социальная система. Москва: Логос. 232 с.
15. Матье Л. (1985). Сбережем землю. Москва: Прогресс. 173 с.
16. Пахомов Ю. (2008). Біфуркаційний стан світосистемного ядра напередодні зміни світових лідерів. *Економіка України*. № 4. С. 4–14.
17. Пестель Э. (1988). За пределами роста. Москва: Прогресс. 272 с.
18. Пригожин И., Стенгерс И. (1986). Порядок из хаоса: Новый диалог человека с природой. Москва: Прогресс. 432 с.
19. Савчук В. С. (2011). Міжнародна, або глобальна, політична економія. Формування ринкової економіки: зб. наук. праць. *Методологічні проблеми сучасної політичної економії*. Відп. ред. О. О. Беляєв. Київ: КНЕУ. С. 175–185.
20. Снежко Е. (2012). Истощение земли. *Инвестгазета*. № 4. С. 4–5.

21. Стиглиц Дж. (2003). Глобализация: тревожные тенденции. Москва: Национальный общественно-научный фонд. 304 с.
22. Тарасевич В. (2015). Економічна соціодинаміка у філософському просторі економіко-теоретичного знання. *Економіка України*. № 1. С. 42–59.
23. Тоффлер Э. (2004). Третья волна. Москва: АСТ. 781 с.
24. Філіпенко А. (2012). Політекономія світового господарства. *Журнал Європейської економіки*. Т. 11. № 1. С. 4–13.
25. Фукуяма Ф. (2004). Великий разрыв. Москва: ООО "Издательство АСТ": ЗАО НПП "Ермак". 474 с.
26. Хакен, Г. (2000). Основные понятия синергетики. Синергетическая парадигма. Многообразие поисков и подходов. Москва: Прогресс-Традиция. 535 с.
27. Чистилин, Д. (2004). Самоорганизация мировой экономики. Евразийский аспект. Москва: ЗАТ Издательство "Экономика". 237 с.
28. Шумпетер Й. (1995). Капитализм, социализм и демократия. Москва: Экономика. 540 с.
29. Archer, C. (1993). *International Organizations*. London: Routledge. 205 p.
30. Bellah, R., Madsen, R. (1991) *The Good Society* [Robert N. Bellah, Richard Madsen, William Sullivan et al.]. N. Y.: Alfred A. Knopf, Inc. 347 p.
31. Carr, E. (2001). *Twenty Years' Crisis 1919–1939: An Introduction to the Study of International Relations*. Basingstoke: Palgrave. 233 p.
32. Ferguson, Y., Mansbach, R. (1996). *Politics. Authority, Identities and Change*. South Carolina: University of South Carolina Press. 495 p.
33. Gilpin, R. (1981). *War and Change in World Politics*. Cambridge: Cambridge University Press. 288 p. doi: <https://doi.org/10.1017/CBO9780511664267>
34. Grievens, F. (1979). *Transnationalism in world politics and business*. New York: Pergamon Press. 217 p.
35. Hoffmann, S. (2002, July/August). Clash of Globalizations: Foreign Affairs. doi: <https://doi.org/10.2307/20033243>
36. Huntington, S. Ph. (1993). The Clash of Civilizations? *Foreign Affairs*. Vol. 72, № 3, 22–49. doi: <https://doi.org/10.2307/20045621>
37. Keohane, R., Nye, J. (eds.). (1972). *Transnational Relations and World Politics*. Cambridge: Harvard University Press. 428 p. doi: <https://doi.org/10.4159/harvard.9780674593152>
38. Laszlo, E. (1975). The meaning and significance of General System Theory. *Systems Research and Behavioral Science*, Vol. 20. Issue 1, 9–24. doi: <https://doi.org/10.1002/bs.3830200103>
39. Laszlo, E. (1991). *The Age of Bifurcation: The Key to Understanding the Changing World*. N. Y., L.: Gordon & Breach Publishing Group. Vol. 3, 126.
40. Lucas, M. (1999). *Nationalism, sovereignty and supranational organizations*. Hamburg. 66 p.
41. Morgenthau, H. J. (1948). *Politics among nations: the struggle for power and peace*. New York: Knopf. 489 p.
42. Rosenau, J. (2006). *The Study of World Politics*. Vol. 1: theoretical and methodological challenges. London, New York: Routledge. 320 p. doi: <https://doi.org/10.4324/9780203014721>
43. Ruggie, J. (1982). International Regimes, Transactions, and Change: Embedded Liberalism in the Postwar Economic System. *International Organization*. Vol. 36, № 2, 379–415. doi: <https://doi.org/10.1017/S0020818300018993>
44. Wallerstein, I., Clesse, A. (2003). *The World We Are Entering 2000–2050*. Amsterdam: Dutch University Press. 275 p.
45. Waltz, K. (1979). *Theory of international politics*. Reading, Mass: Addison-Wesley Pub. Co. 251 p.
46. Wolfson, M., Kotz, D. (2009). A Re-conceptualization of SSA Theory. Retrieved from http://people.umass.edu/dmktotz/Reconcep_SSA_Th_09_01.pdf

47. Zapf, W. (1979). Modernization and welfare development: The case of Germany. *Social Science Information*. Vol. 12, № 2, 219–246. doi: <https://doi.org/10.1177/053901847901800203>

Надіслано до редакції 18.04.2019

LOGICAL METHODOLOGICAL PRINCIPLES FOR DEVELOPING INTERNATIONAL POLITICAL ECONOMY

Yurii Lysenko, Nataliia Dalevska

Author affiliation :

Yurii Lysenko, (yuriy.lysenko.1945@gmail.com), Higher Educational Establishment of Ukoops-pilka "Poltava University of Economics and Trade".

Nataliia Dalevska (dalevskanm@gmail.com), ID ORCID: orcid.org/0000-0002-0074-497X, Associate Professor of the Department "Enterprise Economics", Donetsk National Technical University.

The authors consider International political economy a comprehensive scientific discipline, combining theoretical fundamental and practical applied lines of studying integrated trends in the structuring of the world political and economic space. The logical and methodological principles of developing international political economy are revealed. Within the civilization paradigm, a configuration of logical forms of international political economy (holism, determinism, informationality) is proposed, which provides an opportunity to study the multi-factor and multi-vector nature of the world economic development and determine the structural transformation of the world order.

The authors investigate the transformational processes of creating the organic global political and economic space and substantiate the socio-institutional tendencies of the world economic development. They also define the guidelines for studying the evolution of the world economic system as a multicomponent characteristic of the world political and economic space, with due regard to the nature of the logical forms of international political economy.

Key words: international political economy, global economic development, global political and economic space, international relations, systemic structural transformations, logical forms of international political economy.

JEL: F500; B410.

References

1. Amin, S. (2009). The globalization of resistance: The struggle in the world. Moscow: Book House and LIBROCOM [in Russian].
2. Archer, C. (1993). International Organizations. London: Routledge.
3. Arrigi, G. (2009). Adam Smith in Beijing: What has the 21st century inherited. Moscow: Institute of Public Design [in Russian].
4. Beck, U., Lau, Kr. (2006). The second modernity as a prospect of research: the "meta-changes" of modern society. *Socialnye i gumanitarnye nauki. – Social and Human Sciences. Otechestvennaja i zarubezhnaja literatura – Domestic and foreign literature. Series 11. Sociology*, 4, 5-11 [in Russian].

5. Beck, U. (2007). Power and its opponents in the era of globalism. New world political economy. Moscow: Progress-Tradicija; Izdatelskij dom "Territorija budushhego" [in Russian].
6. Bellah, R., Madsen, R. (1991). The Good Society [Robert N. Bellah, Richard Madsen, William Sullivan et al.]. New York: Alfred A. Knopf, Inc.
7. Bilorus, O. (2018) The political economic forecast of global co-development in the XXI century: global post-capitalism abo world-system of information-network globalism. *Ekon. teor. – Economic theory*, 1, 5-20. doi: <https://doi.org/10.15407/etet2018.01.005> [in Ukrainian].
8. Carr, E. (2001). Twenty Years' Crisis 1919–1939: An Introduction to the Study of International Relations. Basingstoke: Palgrave.
9. Castells, M. (2000). Information Age: the economy, society, culture. Moscow: HU-VSHE [in Russian].
10. Chistilin, D. (2004). Self-organization of the world economy. Eurasian aspect. Moscow: Economy [in Russian].
11. Dakhin, A. (2010). The system of "business-power": theoretical issues of formation in the light of a synergistic approach. *Vlast – Power*, 11, 4-10 [in Russian].
12. Ferguson, Y., Mansbach, R. (1996). Politics. Authority, Identities and Change. South Carolina: University of South Carolina Press.
13. Filipenko, A. (2012). Political economy of the world economy. *Zhurnal Yevropeiskoi ekonomiky – Journal of European economics*, 11: 1, 4-13 [in Ukrainian].
14. Fukuyama, F. (2004). The great gap. Moscow: ACT Publishing LLC: Ermak ZAO [in Russian].
15. Gilpin, R. (1981). War and Change in World Politics. Cambridge: Cambridge University Press. doi: <https://doi.org/10.1017/CBO9780511664267>
16. Grieve, F. (1979). Transnationalism in world politics and business. New York: Pergamon Press.
17. Haken, G. (2000). The basic concepts of synergy. Synergetic paradigm. The variety of searches and approaches. Moscow: Progress-Tradicija [in Russian].
18. Halchinsky, A. (2012). Economic development: methodology of a renewed paradigm. *Ekonomika Ukrainy – Economy of Ukraine*, 5, 4-17 [in Ukrainian].
19. Hegel, G. (1972). Science of logic: in 3 volumes. V. 3. Moscow: Mysl [in Russian].
20. Hnatiuk, M.M. (2014). The international actor and a political subjectness in the discourse of realist and liberal approaches. *Naukovi zapysky NaUKMA. Politychni nauky – Scientific notes of NaUKMA. Political science*, 160, 44-48 [in Ukrainian].
21. Hoffmann, S. (2002, July/August). Clash of Globalizations: Foreign Affairs. doi: <https://doi.org/10.2307/20033243>
22. Hrytsenko, A. (2012). Political economics: topicality of the current issues, methodological potential, and coherence with institutionalism. *Ekon. teor. – Economic theory*, 1, 5-20 [in Ukrainian].
23. Huntington, S.Ph. (1993). The Clash of Civilizations? *Foreign Affairs*, 72, 3, 22-49. doi: <https://doi.org/10.2307/20045621>
24. Kaliuzhny, V. (2009). The contours of the world order in the twenty-first century. (theoretical analysis). *Vlast – Power*, 11, 75-78 [in Russian].
25. Keohane, R., Nye, J. (eds.). (1972). Transnational Relations and World Politics. Cambridge: Harvard University Press. doi: <https://doi.org/10.4159/harvard.9780674593152>
26. Kornivska, V. (2011). Modern tendencies in developing the global economic and institutional space. *Ekon. teor. – Economic theory*, 3, 36-45 [in Ukrainian].
27. Laszlo, E. (1975). The meaning and significance of General System Theory. *Systems Research and Behavioral Science*, 20: 1, 9-24. doi: <https://doi.org/10.1002/bs.3830200103>

28. Laszlo, E. (1991). *The Age of Bifurcation: The Key to Understanding the Changing World*. New York, London: *Gordon & Breach Publishing Group*, 3, 126.
29. Lucas, M. (1999). Nationalism, sovereignty and supranational organizations. Hamburg.
30. Luhmann, N. (2004). *Society as a social system*. Moscow: Logos [in Russian].
31. Mathieu, L. (1985). *Let us save the Earth*. Moscow: Progress [in Russian].
32. Morgenthau, H. J. (1948). *Politics among nations: the struggle for power and peace*. New York: Knopf.
33. Pakhomov, Y. (2008). Bifurcation status of the world system core on the eve of changing the world leaders. *Ekonomika Ukrainy – Economy of Ukraine*, 4, 4-14 [in Ukrainian].
34. Pestel, E. (1988). *Beyond the growth limits*. Moscow: Progress [in Russian].
35. Prigozhin, I., Stengers, I. (1986). *Order from Chaos: A New Dialogue between a Man and the Nature*. Moscow: Progress [in Russian].
36. Rosenau, J. (2006). *The Study of World Politics. Vol. 1: theoretical and methodological challenges*. London, New York: Routledge. doi: <https://doi.org/10.4324/9780203014721>
37. Ruggie, J. (1982). International Regimes, Transactions, and Change: Embedded Liberalism in the Postwar Economic System. *International Organization*, 36, 2, 379-415. doi: <https://doi.org/10.1017/S0020818300018993>
38. Savchuk, V.S. (2011). International, or global, political economy. Market economy formation: collection of scientific papers, special issue *Methodological issues of current political economics*. Kiev: KNEU, 175-185 [in Ukrainian].
39. Schumpeter, J. (1995). *Capitalism, socialism and democracy* [trans. from English. Foreword and total ed. by V. Avtonomov]. Moscow: Economy, 540 p. [in Russian].
40. Snezhko, E. (2012). Land depletion. *Investgazeta – Investnewspaper*, 4, 4-5 [in Russian].
41. Stiglitz, J. (2003). *Globalization: disturbing trends*. Moscow: Nacionalnyj obshchestvenno-nauchnyj fond [in Russian].
42. Tarasevich, V. (2015) Economic socio-dynamics in the philosophical domain of economic and theoretical knowledge. *Ekonomika Ukrainy – Economy of Ukraine*, 1, 42-59 [in Ukrainian].
43. Toffler, E. (2004). *The third wave*. Moscow: AST [in Russian].
44. Wallerstein, I., Clesse, A. (2003). *The World We Are Entering 2000-2050*. Amsterdam: Dutch University Press.
45. Waltz, K. (1979). *Theory of international politics*. Reading, Mass: Addison-Wesley Pub. Co.
46. Wolfson, M., Kotz, D. (2009). A Re-conceptualization of SSA Theory. Retrieved from http://people.umass.edu/dmkotz/Reconcep_SSA_Th_09_01.pdf
47. Zapf, W. (1979). Modernization and welfare development: The case of Germany. *Social Science Information*, 12, 2, 219-246. doi: <https://doi.org/10.1177/053901847901800203>